

KRIISI PERSONIFITSEERIMINE

Eva Lepik

Paari viimase aasta jooksul on Postimehes ja Eesti Päevalehes ilmunud arvukalt artikleid, mille pealkirjas on kriis personifitseeritud ehk sellele on omistatud elusolendi, tegija roll. Lakoffi ja Johnsoni järgi on personifikatsiooni puhul tegu ontoloogilise metafooriga, mis aitab meil mõista mitteinstrumentidega seotud kogemusi inimlike motivatsioonide ja tegevuste termineis. Siinses artiklis vaadeldakse selliseid personifikatsioone ning üritatakse nende põhjal visandada kriisi „portree” niisugusena, nagu see Eesti päevalehtedes kujuneb. Selgub, et tegu on apla ja tugeva ning ohtliku olendiga, kellel on suur purustav jõud ja ettearvamatu iseloom. Samas on selge, et personifikatsiooni pakutav „seletus” on tegelikult üksnes osa kriisi mütologiseerimise diskursusest, strateegia, mida on kirjeldanud Roland Barthes oma müüdikäsitluses.

Märksõnad: personifitseerimine, müüt, Roland Barthes, uudiste pealkirjad, kriis

Kui lugeda *Postimehes* (PM) ja *Eesti Päevalehes* (EPL) ilmunud uudiste pealkirju alates 2008. aasta algusest, võib täheldada, kuidas sõna „kriis” (ka „majanduskriis”, „finantskriis”) sisaldavate pealkirjade arv alates hiliskevadest aina kasvab. Võtan vaatluse alla pealkirjamalli „Kriis teeb midagi”, milles kriisile omistatakse elusolendi, tegija roll ning üritan neid metafoore temaatiliselt grupeerides ja analüüsid selgusele jõuda, millist kujutluspilti kriisist meedia meile pakub. Järgnevalt vaadeldavad pealkirjad on kogutud *Postimehe* ja *Eesti Päevalehe* võrguväljaannete otsingusüsteemide abil. Materjali uurides võib kohe nentida, et neutraalsed lausungid nagu „Finantskriis mõjutab lennuliiklust” jmt on pigem erandlikud; rõhuv enamik pealkirju sisaldab personifikatsiooni ning näitab kriisi apla, võimuka, tugeva ja agressiivse subjekti, (inim)olendina.

Kiuslik kriis

Mida kriis Eesti ajalehtede andmetel siis teeb? Ta liigub suure kiirusega ja jõuab mitmele (kui mitte igale) poole:

- *Majanduskriis kihutas aasta lõpus täie hooga Eestisse 10.01.2009 PM*
- *Majanduskriis jõudis Vene viinatootjateni 18.11.2008 PM*
- *Rahanduskriis lainetab üle Euroopa 30.09.2008 EPL*

- *Majanduskriis jõudis Broadwayle*
<http://www.epl.ee/artikkel/447681&kommentaariid=008.11.2008> EPL

Võib kujutleda teatud sarnasust orkaani vms loodusõnnetusega, samas kannavad tapvad tormid tänapäeval inimeste nimesid – neilegi on subjektsus omistatud. Kliimaatiliste võrdlustega jätkates näeme, et kriis langetab/tõstab temperatuuri, külmutab või sulatab:

- *Finantskriis jahutas venemaalaste huvi Bentleyte vastu* 12.05.2009 PM
- *Finantskriis külmutab Venemaa filmitööstust*
<http://www.arileht.ee/artikkel/446083&kommentaariid=024.10.2008> EPL
- *Majanduskriis sulatab Leedu rikkaimate ettevõtete väärtust*
<http://www.e24.ee/?id=114387&com=103.05.2009> PM

Jahutamise alla võib paigutada ka kustutamise:

- *Kriis kustutas peterburilaste reisimiskihu*
<http://www.arileht.ee/artikkel/467865&kommentaariid=007.05.2009> EPL
- *Majanduskriis kustutab miljonite ameeriklaste parema elu lootused*
<http://www.epl.ee/artikkel/422888&kommentaariid=0> 20.03.2008 EPL

kuigi kustutamise all võib mõelda ka olematusse pühkimist:

- *Ülemaailmne finantskriis on kustutanud kümnete miljardite eest soomlaste vara* <http://www.arileht.ee/artikkel/442434&kommentaariid=0> 22.09.2008 EPL

Kriis sööb. Ta toitub peamiselt rahast, aga talle näib kõlbavat ka muu varandus:

- *Majanduskriis sööb võidu Euribori languselt*
<http://www.postimees.ee/?id=84091&com=118.02.2009> PM
- *Finantskriis sööb BMW kasumit*
<http://www.postimees.ee/?id=46054&com=104.11.2008> PM
- *Finantskriis sööb Ameerika tippülikoolide raha*
<http://www.arileht.ee/artikkel/448983&kommentaariid=019.11.2008> EPL
- *Finantskriis sööb kõvasti ka Nobeli fondi*
<http://www.arileht.ee/artikkel/444602&kommentaariid=010.10.2008> EPL
- *Rahakriis kugistab lihtsate venelaste kodusid*
<http://www.arileht.ee/artikkel/444548&kommentaariid=010.10.2008> EPL
- *Kriis näksab ka ülikallite veinide hinnast*
<http://www.e24.ee/?id=109223&com=120.04.2009> PM
- *Majanduskriis pureb Vene miljardäride varandust*
<http://www.epl.ee/artikkel/458832&kommentaariid=013.02.2009> EPL
- *TIIT KÄNDLER: Kriis, mis toitub inimese loomusest*
<http://www.epl.ee/artikkel/444233&kommentaariid=008.10.2008> EPL

Kriis lööb ja lõhub, tal on palju jõudu:

- *Majanduskriis lööb logistikaäri topeltraskelt*
<http://www.e24.ee/?id=127081&com=107.06.2009> PM
- *Majanduskriis tabas Walesi rallit* 16.04.2009 PM
- *Majanduskriis lööb erakondade valimiseelarvetesse augu*
<http://www.postimees.ee/?id=77572&com=103.02.2009> PM
- *Majanduskriis lõi sportlaste rahakotid auklikuks*
<http://sport.postimees.ee/?id=56791&com=110.12.2008> PM
- *USA rahakriis lööb laenu kalliks*
<http://www.epl.ee/artikkel/442017&kommentaariid=018.09.2008> EPL
- *Kirikutüli lõpetada püüdnud paavsti tabas holokaustikriis*
<http://www.epl.ee/artikkel/458264&kommentaariid=010.02.2009> EPL
- *Majanduskriis tõukas Tallinna Kaubamaja kahjumisse*
<http://www.arileht.ee/artikkel/469801&kommentaariid=028.05.2009> EPL
- *Suurkriis murdis Šveitsi pankade kaitsemüüri*
<http://www.epl.ee/artikkel/462146&kommentaariid=016.03.2009> EPL
- *ALEKSANDR DUDNIKOV: Finantskriis murendab Vene majandusmudelit*
<http://www.epl.ee/artikkel/442131&kommentaariid=019.09.2008> EPL
- *Danske: Läti kriis õõnestab Rootsi krooni*
<http://www.postimees.ee/?id=85265&com=120.02.2009> PM
- *Majanduskriis laastab töötavate brittide tervist*
<http://www.tarbija24.ee/?id=125944&com=131.05.2009> PM
- *Maailma rahaturgude kriis raputas enim Vene börse*
<http://www.epl.ee/artikkel/441918&kommentaariid=017.09.2008> EPL
- *Finantskriis kõigutab Nord Streami torujuhet*
<http://www.arileht.ee/artikkel/460062&kommentaariid=025.02.2009> EPL

Kriis pigistab nii riike, linnu, firmasid kui üksikisikuid:

- *Majanduskriis pitsitab ka Bill Gates'i*
<http://www.postimees.ee/?id=83661&com=117.02.2009> PM
- *Majanduskriis pitsitab laevaehitusfirmasid*
<http://www.postimees.ee/?id=47189&com=17.11.2008> PM
- *Finantskriis pitsitab ka Hiina majandust*
<http://www.postimees.ee/?id=42188&com=120.10.2008> PM
- *Kinnisvarakriis pigistab Kaliningradi*
<http://www.arileht.ee/artikkel/442946&kommentaariid=026.09.2008> EPL
- *Maaja Vadi: kriis näpistab tegudele*
<http://www.epl.ee/artikkel/459705&kommentaariid=021.02.2009> EPL

Kriis sunnib kedagi kusagilt ära/kuhugi mujale

- *Majanduskriis ajas Dublinis 100 000 inimest tänavale protestima*
<http://www.epl.ee/artikkel/459754&kommentaariid=021.02.2009> EPL
- *Majanduskriis peletas uraaniotsijad Soomest minema*
<http://www.e24.ee/?id=107138&com=115.04.2009> PM
- *Kriis ajab Soome noored töö asemel kõrgkooli*
<http://www.arileht.ee/artikkel/463520&kommentaariid=027.03.2009> EPL
- *Majanduskriis ajab Eesti diplomaadid lätlastega Kairos ühe katuse alla*
<http://www.epl.ee/artikkel/462768&kommentaariid=020.03.2009> EPL

- *Majanduskriis saadab sadu töötajaid sundpuhkusele* 26.09.2008 PM
- *Finantskriis viib Lapimaalt ära 30 000 jõuluturisti*
<http://www.postimees.ee/?id=41979&com=1> 19.10.2008 PM
- *Finantskriis toob G8 liidrid peagi kokku*
<http://www.postimees.ee/?id=41030&com=1> 15.10.2008 PM
- *Finantskriis viis Rootsi korterituru langusse*
<http://www.postimees.ee/?id=40868&com=1> 15.10.2008 PM
- *Majanduskriis tõi Vabaduse väljaku arheoloogidele kaevajad*
<http://www.arileht.ee/artikkel/458824&kommentaariid=0> 13.02.2009 EPL
- *Pereterapeut: majanduskriis ajab uusrikaste pered lahku*
<http://www.epl.ee/artikkel/466450&kommentaariid=0> 23.04.2009 EPL
- *Kriis viib üha rohkem inimesi füüsilise isikuna pankrotti*
<http://www.epl.ee/artikkel/467341&kommentaariid=0> 02.05.2009 EPL
- *Kriis on toonud Soome tööturule kärbitud töötingimustega „alamkihi”*
<http://www.epl.ee/artikkel/469324&kommentaariid=0> 23.05.2009 EPL

või sunnib kedagi midagi tegema:

- *Majanduskriis sundis paluma hoonestusõiguse pikendamist* 14.10.2008 PM
- *Kriis sundis autofirma Bentley mööblit valmistama*
<http://www.tarbija24.ee/?id=91779&com=1> 09.03.2009 PM
- *Kriis sunnib ettevõtteid kindlustusest loobuma*
<http://www.arileht.ee/artikkel/463367&kommentaariid=0> 26.03.2009 EPL
- *Kriis sundis Tansaaniat alandama majanduskasvu prognoosi näitu*
<http://www.epl.ee/artikkel/463532&kommentaariid=0> 27.03.2009 EPL
- *Kriis sundis reisikonsultante oma firmat looma*
<http://www.arileht.ee/artikkel/464698&kommentaariid=0> 07.04.2009 EPL
- *Majanduskriis ajab argentiinlased vargile*
<http://www.postimees.ee/?id=96231&com=1> 19.03.2009 PM
- *Kriis viib ka keskklassi kuritegelikule teele*
<http://www.postimees.ee/?id=101319&com=1> 31.03.2009 PM
- *Majanduskriis sunnib USA mehi end steriliseerida laskma*
<http://www.tarbija24.ee/?id=97144&com=1> 21.03.2009 PM
- *Süvenev majanduskriis ajas Prantsusmaa USA-ga tülli*
<http://www.epl.ee/artikkel/461982&kommentaariid=0> 13.03.2009 EPL
- *REPLIIK: Kriis teeb kodumaiseks*
<http://www.epl.ee/artikkel/463306&kommentaariid=0> 26.03.2009 EPL
- *Eelarvekriis ajab käe rusikasse nii õpetajatel kui ka ettevõtjatel*
<http://www.epl.ee/artikkel/450055&kommentaariid=0> 27.11.2008 EPL

Kriis võtab/viib kelleltki midagi ära:

- *Majanduskriis võtab ilukirurgidelt kliente* 10.10.2008 PM
- *Majanduskriis võttis inimestelt šampanja isu*
<http://www.postimees.ee/?id=56749&com=1> 09.12.2008 PM
- *Finantskriis viis šampanjaisu* <http://www.e24.ee/?id=127878&com=1> 04.06.2009 PM
- *Finantskriis viis Saudi printsilt aastaga 4 miljardit dollarit*
<http://www.postimees.ee/?id=58331&com=1> 14.12.2008 PM

- *ILO: finantskriis võib nõuda 20 miljonit töökohta* 20.10.2008 PM
- *Kudrin: finantskriis viis Venemaalt 15 miljardit dollarit*
<http://www.postimees.ee/?id=35188&com=1> 22.09.2008 PM
- *Üleilmne kriis võtab oma osa ka Hiinast*
<http://www.postimees.ee/?id=92831&com=1> 11.03.2009 PM
- *Kriis viib postkastist kasutu reklaami*
<http://www.tarbija24.ee/?id=80306&com=1> 10.02.2009 PM
- *Kriis võtab USAs meestelt töö kiiremini kui naistelt*
<http://www.arileht.ee/artikkel/466037&kommentaariid=0> 20.04.2009 EPL
- *Kriis viib oskustöolistelt palgatõusu*
<http://www.epl.ee/artikkel/456182&kommentaariid=0> 23.01.2009 EPL
- *Majanduskriis viib hambaravilt sabad*
<http://www.tarbija24.ee/?id=100680&com=1> 30.03.2009 PM
- *Majanduskriis jätab tööta 5 miljonit araablast*
<http://www.epl.ee/artikkel/457814&kommentaariid=0> 05.02.2009 EPL
- *Majanduskriis ähvardab lätlased jätta telepildita*
<http://www.epl.ee/artikkel/458529&kommentaariid=0> 11.02.2009 EPL

või lihtsalt kärbib:

- *Majanduskriis kärbib emadepäeva lille müüki*
<http://www.e24.ee/?id=117244&com=1> 10.05.2009 PM
- *Majanduskriis kärbib vormel-1 meeskondade eelarveid*
<http://sport.postimees.ee/?id=74987&com=1> 28.01.2009 PM
- *Kriis ähvardab kärpida poole piimakarjast*
<http://www.postimees.ee/?id=85420&com=1> 21.02.2009 PM
- *Finantskriis kärbib Venemaal töökohti*
<http://www.arileht.ee/artikkel/442703&kommentaariid=0> 24.09.2008 EPL

Kriis võib murda nagu kiskja:

- *Majanduskriis on rappinud ka miljardäride rikkust*
<http://www.postimees.ee/?id=93666&com=1> 13.03.2009 PM
- *USA rämpslaenude kriis leidis endale järjekordsed ohvrid*
<http://www.epl.ee/artikkel/441770&kommentaariid=0> 16.09.2008 EPL
- *Gloaalne finantskriis nõudis esimese ohvri Jaapanis*
<http://www.postimees.ee/?id=39912&com=1> 10.10.2008 PM
- *Toyota võib kukutada GMi suurima autotootja troonilt, kuid kriis murrab kõiki*
<http://www.arileht.ee/artikkel/455849&kommentaariid=0> 21.01.2009 EPL

ja võimutseda nagu türanlik valitseja:

- *Majanduskriis tõmbas Keila haigla müügiplaanidele kriipsu peale*
<http://www.tallinnapostimees.ee/?id=85217&com=1> 20.02.2009 PM
- *Majanduskriis koputab Ferrari uksele*
<http://www.postimees.ee/?id=56849&com=1> 10.12.2008 PM
- *Urmas Kõlli: majanduskriis saadab päringu ka e-riigile* 04.06.2008 PM
- *Kommentaari: Finantskriis ei anna armu*
<http://www.arileht.ee/artikkel/441880&kommentaariid=0> 17.09.2008 EPL

- *Kriis kukutas kolmanda valitsuse*
<http://www.epl.ee/artikkel/462915&kommentaariid=0> 23.03.2009 EPL
- *Euroopa Ülemkogul domineerib finantskriis*
<http://www.postimees.ee/?id=41173&com=1> 16.10.2008 00:00 PM
- *Politoloog: finantskriis määrab valimiste tulemuse* 03.11.2008 PM

Kriis on kaval:

- *Kriis imbub ööellu - klubid vähendavad lahtiolekuaegasid*
<http://www.epl.ee/artikkel/467750&kommentaariid=0> 06.05.2009 EPL

Kriisil on triksteri jooni, ta mitte üksnes ei hävita, vaid ka loob:

- *Majanduskriis võib päästa õpetajatepõuast*
<http://www.postimees.ee/?id=104124&com=1> 07.04.2009 PM
- *Kriis loob pinnase eriti võimuahnetele poliitikutele*
<http://www.epl.ee/artikkel/465942&kommentaariid=0> 20.04.2009 EPL

ja tõstab:

- *Kinnisvarakriis upitab maakleritasusid*
<http://www.arileht.ee/artikkel/467976&kommentaariid=0> 08.05.2009 EPL
- *Kriis tõstab raamatümüügiedetabelite tippu eneseabiraamatud*
<http://www.epl.ee/artikkel/468552&kommentaariid=0> 14.05.2009 EPL
- *Kirjastaja: finantskriis kasvatab Saksamaal Marxi läbimüüki*
<http://www.epl.ee/artikkel/445618&kommentaariid=0> 20.10.2008 EPL
- *Kriis kasvatab kauplusekettide omatoodete müüki*
<http://www.tarbija24.ee/?id=127328&com=1> 03.06.2009 PM

ning näitab ja õpetab:

- *Peapiiskop: kriis õpetab inimesi õnne allikaid otsima*
<http://www.postimees.ee/?id=105922&com=1> 12.04.2009 PM
- *Paavst: finantskriis näitab raha illusoorust*
<http://www.postimees.ee/?id=38771&com=1> 06.10.2008 PM

On sümptomaatiline, et mõlemad ülaltoodud metafoorid pärinevad vaimulikelt. Kriis võib isegi naudingut pakkuda:

- *Reinaas: kriis aitab tuua sädet silma*
<http://www.postimees.ee/?id=83695&com=1> 17.02.2009 PM
- *PRIIIT SIMSON: Kriis on mõnus*
<http://www.epl.ee/artikkel/454495&kommentaariid=0> 09.01.2009 EPL

Poliitikud ei paku lahendusi, vaid teevad kriisile ettekirjutusi:

- *Pomerantsi sõnul ei tohi majanduskriis vähendada inimeste turvatunnet*
<http://www.postimees.ee/?id=127383&com=1> 03.06.2009 PM

- *Padar: majanduskriis ei tohi üle kasvada sotsiaalkriisiks*
<http://www.e24.ee/?id=113045&com=1> 29.04.2009 PM
- *Paet: majanduskriis ei tohi areneda poliitiliseks kriisiks*
<http://www.postimees.ee/?id=87858&com=1> 27.02.2009 PM
- *Raivo Vare: kriis peab lõppema hästi*
<http://www.postimees.ee/?id=83025&com=1> 16.02.2009 PM

Seletaja ja tühistaja

George Lakoffi ja Mark Johnsoni järgi on personifikatsiooni puhul tegu tõenäoliselt kõige ilmsema ontoloogilise metafooriga, mis aitab meil mõista suurt valikut mitteinstrumentidega seotud kogemusi inimlike motivatsioonide, joonte ja tegevuste termineis (Lakoff & Johnson 1981: 33). Nende raamatu „Metaphors we live by” personifikatsioonile pühendatud väikeses alapeatükis on põhinäiteks inflatsiooni käsitlemine isikustatud vaenlasena, kes põhjustab mitmesuguseid kannatusi ning kellele astutakse retooriliselt vastu nagu vaenlasele: kuulutatakse talle sõda, seatakse sisse uued käsuliinid, kutsutakse üles ohvreid tooma jne. „Millegi nii abstraktse kui inflatsioon nägemisel inimlikes terminites on ainulaadne seletav jõud, millest enamik inimesi aru saab”, ütlevad nad (samas, 34). Lakoff ja Johnson ei ole enesele seadnud eesmärki seletada, mis on inflatsioon. Ka nende jaoks on olnud mugav öelda, et see on „miski nii abstraktne” ja rahulduda sellega, et metafooriga, antud juhul personifikatsioonil on „ainulaadne seletav jõud” enamiku inimeste jaoks. Mida personifikatsioon aga niisuguses kontekstis teeb, ei ole mõistagi seletamine. „Majanduskriis” või „finantskriis” on sama „abstraktsed” kui inflatsioon, ning ei saa öelda, et meedia pakutavad kriisimetafoorid seletaksid, miks palgad vähenevad ja töökohad kaovad.

Eespool toodud metafoorilised pealkirjad ei valgusta kriisi kui kompleksse sotsiaalmajandusliku nähtuse põhjusi, nad ei seleta midagi. Zdravko Radman (1995: 225) on kirjutanud: „Metafooriline keel on traditsiooniliselt leitud olevat pigem esteetiline kui kognitiivne, pigem emotsionaalne kui ratsionaalne, pigem ekspressiivne kui informatiivne ja pigem ambivalentne kui täpne”. Kõike seda saab väita ka kõnealuste pealkirjade kohta. Aga mida nad teevad, kui nad ei seleta? Ühe võimaliku kirjelduse nende toimemehhanismi kohta pakub Roland Barthes oma „Mütoloogiates” (2004). Me võime neid personifitseerivaid pealkirju lugeda kui osa kriisi mütologiseerimise diskursusest. Paigutades kriisimärksõnad Barthes’i (2004: 235) kuulsasse müüdiskeemi saame järgmise pildi:

Keel	1. tähistaja kriisimetafoorid	2. tähistatav kriis
	3. märk: I TÄHISTAJA. VORM kriisidiskursus meedias	
MÜÜT	III MÄRK müüt kriisist kui üleloomulikust koletisest	

Skeemi ülemisel korrusel on loomuliku keele märgid, materjal, millest müüt ehitab üles oma süsteemi. Müüdis on tähistaja kahepalgeline: keelelise tasandi sisu ja müüdilise tasandi vorm. Müüdilise tasandi tähistatav ehk mõiste pakub konkreetseid asjaolusid, mis (ühes keelelise ainega) müüti toidavad, antud juhul töötuse kasvu, pankrotte, ebakindlust jne. Aga seletus, mida müüt pakub, on järgmine: üleloomuliku jõuga ja loodusjõu paratamatusega ringituiskav koll teeb seda kõike. Kannatage ära, tooge ohvreid, olge solidaarsed, küll ta jälle ära läheb.

„Müüt ei eita asju, /—/ ta lihtsalt puhastab asjad, teeb nad süütuks, paneb neile aluse loomulikkuses ja igavikus, teeb nad selgeks – ainult et see selgus ei ole seletamise tagajärg, vaid tuleneb lihtsalt nendingust. /—/ Asendades ajaloo loomulikkusega, toimib müüt ökonoomselt: ta tühistab inimlike tegude keerukuse, taandades need olemuste lihtsusele; ta surub maha igasuguse dialektika, mis tahes väljumise vahetust silmanähtavusest; ta rajab maailma, milles pole vasturääkivusi, sest sel pole ka sügavust, ning loob selles täielikus silmanähtavuses valla laotunud maailmas õndsas selguse – asjad näevad välja nii, nagu tähendaksid nad juba ise midagi. (Barthes 2004: 271)

Omal kombel pakub müüt seega lohutust ja turvalisust, andes keerulisele nähtusele lihtsa, üldarusaadava „seletuse”, mis pole iseenesest muud kui nimetamine. Nimepidi hüüdmine on teadupoolest levinud maagiline võte kurjaga toimetulemiseks, kurja kontrolli alla saamiseks ja kahjutuks tegemiseks (vt Lotman & Uspenski 1999: 193)

Aja- ja pealkirjanikud, kes meid metafooridega pommitavad, ei tee seda muidugi pahatahtlikult lugejate mõtlemisvõimet uinutada soovides. Ma näen kaht põhjust sellise stiili vohamisele. Esiteks, ajakirjanikel lihtsalt puudub kompetentsus, et kriisi ratsionaalselt käsitleda. Nad pole selles asjas targemad kui enamik lehelugejaid, kes kriisiga kohtudes lähtuvad inimtaju universaalsest strateegiast, milleks Stewart Guthrie järgi on „avastada võimalikult palju tähendust, interpreteerides asju ja sündmusi kõige tähendusküllasema mudeli abil” (Guthrie 1995: 61). Selleks mudeliks on inimene ise, inimese jaoks kõige tähendusrikkam entiteet. Tajumine ise on seega juba interpreteerimine. See strateegia ei ole peaaegu kunagi teadlik (samas, 39); teadlikkusega kaasneb püüd instinktiivset antropomorfiseerimist/animismi vältida (nt teadusliku tegevuse raames). Siinkohal pole põhjust pikemalt peatuda selle strateegia (panustada kõige olulisemale võimalusele) kasulikkusel ja sellel, kuidas see on inimesi aastatuhandete vältel ja primitiivsetes ühiskondades aidanud. Guthrie kirjutab:

Antropomorfiseeritud abstraktsioonid ei ole lihtsamate ühiskondade prerogatiiv. Michael Taussig arvab isegi, et moodsad ühiskonnad personifitseerivad teistest enam sotsiaalsete suhete nagu töö, turud ja sootsium aspekte, muutes need „omaenese elujõudu evivateks hingestatud olenditeks nagu vaimud või jumalad”. Teised sageli personifitseeritavad abstraktsioonid hõlmavad noorust, vanadust, haigust, tõe, õiglust, aastaagu, vourusi ja patte, sõda, vaesust, kuritegevust, külma ja kuuma. (Guthrie 1995: 120)

Guthrie niisiis selgitab selle põhjusi, miks me automaatselt omistame paljudele nähtustele inimlikke kvaliteete. Meie ajakirjanikud ei mõtle, vaid tajuvad ja interpreteerivad ühekorraga.

Teine põhjus, miks ajakirjanduses praegu niisugune pealkirjatüüp vohab, on n-ö sotsiaalse tellimuse täitmine. Võrguväljaande lugusid hinnatakse selle järgi, palju nad klikke toovad. Tiit Hennoste kommenteerib:

Ajakirjanduses on pealkiri olnud alati oluline lugema meelitaja. Netilehtedes on selle roll veel suurem, sest loost paistabki tihti vaid pealkiri. See on toonud kaasa karjuvad ja valetavad pealkirjad, mille metafoorid pärinevad üha enam argikeelest ning väljendavad üha enam surma ja tapmise ideoloogiat stiilis „Tuvisid notib kas vihm või rotimürk”. Või muutuvad lausa jaburaks, nagu „Lehmamajanduse jälg ootab kirja”. (Hennoste 2009: 131–132)

Ülalesitatud pealkirjad on heaks illustratsiooniks Hennoste väidetele. Ka jaburustest pole puudust:

- *Finantskriis tõi investoritele horror-kaotuse*
<http://www.arileht.ee/artikkel/424173&kommentaariid=0> 01.04.2008 EPL.

Sellised absurdini ulatuvad totrused muidugi ei toeta pealkirjade pakutavat üldist kujutluspilti üleloomulikust kollist, kuid ei suuda seda ka oluliselt rikkuda.

Ajakirjanikest erinevalt ei kaldu sõna võtvad eksperdid/mõtled metafoore nõnda kergekäeliselt kasutama, piirdudes pigem võrdlustega, selgitamaks mõne kriisinähtuse üht või teist aspekti:

- *Mihkel Mutt: finantskriis kui lakmuspaber*
<http://www.postimees.ee/?id=39722&com=1> 10.10.2008 PM
- *Jüri Kõre: kriis kui võimalus*
<http://www.tartupostimees.ee/?id=96502&com=1> 20.03.2009 PM
- *Maive Rute: majanduskriis on nagu harvendusraie*
<http://www.epl.ee/artikkel/466530&kommentaariid=0> 24.04.2009 EPL/MÖTE
- *PAUL GOBLE: Majanduskriis kui röntgen*
<http://www.epl.ee/artikkel/467102&kommentaariid=0> 30.04.2009 EPL

Selline pealkirjamall on ilmses vähemuses ega suuda samuti oluliselt mõjutada domineerivat mütoloogilist kujutluspilti.

Lakoff ja Johnson kirjutavad:

Metafoorid võivad luua meile reaalsusi, eriti sotsiaalseid reaalsusi. Metafoor võib seega olla tulevaste tegevuste teejuhiks. Need tegevused sobituvad mõistagi selle metafooriga. See omakorda tugevdab metafoori kogemust sidustavat jõudu. Selles mõttes võib metafoor olla iseennast täitev ennustus. (Lakoff & Johnson 1981: 156)

Sellest tulenevad nukravõitu järeldused. Meedia loob kriisi mütologiseerides teatud sidusust lugejaskonnas. See on kannatajate kogukonna sidusus, mitte kaasamõtledajate või tegutseva kodanikuühiskonna sünergia. Me oleme kriisi tõlgendamisel iseenese hooleks jäetud.

Kasutatud kirjandus

- Barthes, Roland 2004. *Mütoloogiad*. Tallinn: Varrak.
- Guthrie, Stewart 1995. *Faces in the clouds: a new theory of religion*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Hennoste, Tiit 2009. Mis on saand sest meediast? - *Vikerkaar* 4-5: 127-134.
- Lakoff, George; Johnson, Mark 1981. *Metaphors we live by*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Lotman, Juri; Uspenski, Boriss 1999. *Müüt – nimi – kultuur*. – Juri Lotman. *Semiosfäärist*. Tallinn: Vagabund, 187-218.
- Radman, Zdravko 1995. How to make our ideas clear with metaphors. Rmt: Zdravko Radman (ed.) *From a metaphorical point of view. A multidisciplinary approach to the cognitive content of metaphor*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 225-256.

Personification of Crisis

In the past few years there has been a number of articles in two of Estonia's largest daily newspapers, *Postimees* and *Eesti Päevaleht*, in the titles of which crisis has been personified, or given the active role of a living creature. According to Lakoff and Johnson personification is an ontological metaphor, which helps us to understand experiences not related to human entities in the terms of human motivations and activities. The current article analyses these personifications and attempts to create based on them the portrait of crisis as it is revealed in the Estonian newspapers. It appears that crisis is a dangerous greedy and strong creature, which has great demolition powers and unpredictable character. At the same time it is clear that the "explanation" offered by the personification is only a part of the discourse of the crisis mythology, a strategy, which has been described by Roland Barthes.

Keywords: personification, myth, Roland Barthes, news titles, crisis

---

Uuringut toetas Euroopa Liit läbi Euroopa Regionaalarengu Fondi (Kultuuriteooria Tippkeskus) ja artikli valmimist on toetanud ETF grant nr 7988 ("Nimetamise võim ühiskonnas ja kultuuris").